

שג

2012 מחוקק

מילי דהספידא

הגאון הצדיק רצ"י אלשוואנג צוק"ל

ביום שני דראש השנה שעבר נפטר משגיח הישיבה הרב הגאון הצדיק ר' צבי יהודה אלשוואנג זצ"ל. מתלמידיה המובהקים של הישיבה היה, ולקח מכל הניתן לו על ידי הישיבה ומוריה. מסור היה בלב ונפש לכל עניני הישיבה וגם זכה לשמש בתור מנהל רוחני ומשגיח עוד בליטא וגם בקליבלנד. מהותו השפיעה עלינו עד מאד, וגם על בני הישיבה.

איזה כח רחש בלבו אשר הניעו להתנהג באופן כה דגול ולהשפיע עלינו באופן כזה נפלא?

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה כדורותיו את האלקים התהלך נח" (נח ו, ט). פשטות לומדים ששתי המעלות נאמרו בנח, איש צדיק ותמים.

אולם להלן (ז, א) כתוב כי אותך ראיתי צדיק לפני כדור הזה. הרי רואים דצדיק נחשב למעלה בפני עצמו, מבלי שיכתב עליו תואר איש. ובעל כרחנו דאיש הוא מעלה נפרדת. לכן צריכים לבאר מהות סגולת "איש" ויתרוננו.

"ויקרכו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר. אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש" (מלכים א ב, א - ב). כרד"ק כתוב, והיית לאיש, זריז ומושל בנפשך וכובש את יצרך וכו'. כיאור הדברים, דההבדל בין האדם לבהמה (חוץ ממה שנוגע לשכל והגיון) הוא שהאדם הוא בעל על עצמו ועל גשיו, ולא כל מה שמתחשק לו מבצע ועושה, והוא נקרא "קונטרול".

הרי מבואר לנו היטב מעלתו של איש הנאמר אצל נח - שהיה מושל ברוחו, מלבד צדקותו ותמימותו.

אולם יש להוסיף, דמעלת איש, אשר כוונתו מושל בחמדת נפשו ורוחו, הוא גם תואר כולל ומוסיף הבנה בשאר מעלותיו של האדם - בצדקותו

1

ו. האחד והמיוחד שבדורנו ו עמדה לו והיה לאור מאיר ויראתו, ואין כמוהו. אכידה ו.

אסון הגדול שקרא לנו, הוא צב הנורא ששורר בישראל, פירוד הלככות ועל כלכול ל. חילול שם שמים במחנה ווד כפרץ. מפני הרעה נאסף ש וגלה כבוד מישראל. ר' חליינו הוא נשא ומכאובינו

ס כהספידא דהתם קאימנא" ע יש לפרש, דהנה רב שמואל ז כא, א). לפיכך אמר רב אליו ומים במקומות התורה, לפני דם הגדול. דהתם קאימנא - בין אלה התלמידים שמוסרים רוח ועזו וגבגורה לשקוד על החמודים ששואפים לעליות מוני. כי שמה, רק במקומות ורה וצדיקי הדור. לכן בקש רב חמים ונרגשים, שיוסיפו עוד לנפשותם ונוחם לכלל עמנו.

יח המדרש - בשיכות - יתו. דברי ההספד וההתעוררות ו. הנשאר חלל בפטירתו, וכזה

שמים מרוכים, אבד חסיד מן ווד התורה - העמלות והיגיעה

ובתמימותו. ביאור הדברים, דכן אדם החסר לו ממשלת ושליטת רוח, מעורר ספק באמינות צדקותו ותמימותו. שהרי יתכן שצדקותו נובע ממקור פאנטי ולא ממקור מדוקדק ומחושבן. אולם מי ששולט ברוחו ומרסן רגשיו, ברור הוא שצדקותו אמנם ממקור טהור ואמיתי נובע.

הרב הצדיק ר' צבי יהודה אלשוואנג זצ"ל היה איש — זריז במצוות ובלמוד התורה. ומושל ברוחו — לא היה נכנס לאיזה ענין עד אשר בדקו וחשבון מהותו ותוצאת התערבותו בו. ומרגלא בפומיה דברי דוד המלך חשתי ולא התמהמתי לשמור מצוותיך (תהלים קיט, ס), אולם לסתם ענינים, לא רץ דוד המלך עד לאחר שבדק טיבם היטב.

הרב הצדיק ר' צבי יהודה אלשוואנג זצ"ל היה צדיק — חסדו והטבתו לאחרים היה למעלה מדרך הטבע, ותמיד היה נראה לנו שנובע מחשבון מדוקדק. קפידתו ושמידתו בדיבורו היה מפליא כל החוסים בצלו — כל מלה היה שוקל טרם שהוציאו מפיו.

הרב הצדיק ר' צבי יהודה אלשוואנג זצ"ל היה תמים ופשטן כמהלך חייו, ועל נקודה זו יש לעמוד במיוחד. בביקורי בארץ ישראל בקיץ שעבר, שזכיתי להשתתף בכנסיה הגדולה, הרגשתי שמעלה נפלאה זאת היתה חלק מעצם מהותו. זכיתי להתאסף עם תלמידי הישיבה לשעבר מכל התקופות ומרחבי הארץ, בבית כנסת בתל אביב, ושוחחנו על פתיחת סניף הישיבה בארץ ישראל. כל אחד נימק טעמו על נחיצותו של הענין. אולם טעמו של הרב ר' צבי יהודה זצ"ל נכנס בלבי. קם ואמר, דבאמת טעמי כולם צודקים, אולם יש לי טעם פשוט המחייב פתיחת סניף ישיבת טלז בארץ הקודש. תארו לעצמכם, אמר, כשיבא משיח צדקנו, כל הישיבות יצאו לקראתו לקבל פניו, על דגליהם. חברון, סלבודקה, עץ חיים, פוניבז, מיר, פתח תקוה וכו'. כל הבני תורה של ארץ ישראל יופיעו בשורה הראשונה בקבלת פני משיח צדקנו — ותלמידי ישיבת טלז אינם. כפיו כן לכו, וכלכו כן פיו.

הלכ כואב כשאישי, צדיק ותמים, שנתחנך על ברכי הישיבה, וזכה להרכיץ בה תורה, עוכר מן העולם.

חבל על דאבדין.

נאום

לפני כינוס

עצם האגוד של יראי ה' | הכינוס של הרבה מאות חרדים, אמרו, כינוס צדיקים הנאה להנ

כנוס משמעו, בהתכנס ה ומחשבה. אין זה אוסף וקיבוץ האדם בקרבו פנימה לעשות חשו עם החלק אלוק ממעל אשר כו

וכן מוכח מדברי המדרש הצילו את ישראל מיד עשו" (כו כינוסו של יעקב — איך שייך והסכנה הנוראה שהיו שרויים בו קונו, התכנס לתוכו ועשה חשבון לבין קונו, עד שנשאר לבדו, ענ (וישלח לב, כה). "מה הקב"ה כו לבדו" (בראשית רבה עז, א). וא בכוחו לנצח אותו.

וזה ביאורו של המאמר ע והנאה לעולם. ראשיתו ותכליתו | למעלה, ולהגיע לידי מדרגות נא להשפיע ולפעול בעולם — שיז להם, שהיחידים בהתכנסם לתוך למדרגות יותר רמות ונשאות.

ברוח זה ידידי, ארשה לע

it comes the order of grace? Broadly speaking, within the Christian context, the more rationalistic and humanistic thinkers have stressed that the universal component remains in force. Those who espoused a more anti-humanistic and anti-rationalistic line generally felt that anything which human reason develops, anything which is universal, anything which is not part of the specific order of revelation, is absolutely meaningless and not binding. In fact, they felt it may even be injurious, because it leads a person to think that these kinds of universal values are significant, whereas in reality the order of nature was good for one phase of human history but has been totally replaced by the order of grace.

THE TEST OF SHABBAT

Translating this into our categories, I recall years back hearing a talk by *mori ve-rabbi Rav Yitzchak Hutner zt"l* regarding the relationship between *berit Avraham* and *berit Noach* (God's covenants with Avraham and Noach). As he put it, did *berit Avraham* come "on top" of the foundation of *berit Noach*, or was it meant to replace it? Rav Hutner wished to learn from Rabbeinu Yona (*Berakhot* 49a) that the latter was the case, and he took Shabbat as the test case. Jews, of course, are commanded not to work on Shabbat. However, *Chazal* interpreted the verse, "Summer and winter, day and night shall not cease" (*Bereishit* 8:22) as teaching us that *Benei Noach* (descendants of Noach, i.e. general humanity) are always obligated to work; in fact, a gentile who refrains from *melakha* (labor) on Shabbat is punished! (See *Sanhedrin* 58b.) Evidently, concluded Rav Hutner, the universal value of "[They] shall not cease" has been countervailed within our more specific Jewish context. Thus, the new *berit* is meant to replace the old.

I do not adopt this general approach; in fact, I think quite the contrary is true. Whatever is demanded of us as part of *Keneset Yisrael* does not negate what is demanded of us simply as human beings on a universal level, but rather comes in addition. (Regarding Shabbat, let me just briefly note that the sanctity of Shabbat does not abrogate the universal value of work, but rather adds an additional element to the picture.)

RENEWING OR COMPLETING THE TORAH

Similarly, I believe *mattan Torah* (the giving of the Torah) also needs to be understood in a dual fashion. At one level, *mattan Torah* was a wholly new departure; there was nothing like it before. One can indeed speak of "*Nittena Torah ve-nitchadsha halakha*"—the Torah was given and the law was renewed.⁵ In this vein, the Rambam states that although some *mitzvot* (such as the seven Noachide laws) were given before *mattan Torah*, we are obligated by them only because they were reiterated at Sinai.⁶ As examples, he cites the prohibitions of eating *ever min ha-chai* (a limb from a live animal) and *gid ha-nashch* (the sciatic nerve), and the commandment of circumcision. Although these appear previously (with regard to Noach, Ya'akov and Avraham respectively), our obligation is based solely on the fact that they were reinforced through *mattan Torah*.

In another sense, however, one can regard Torah not as a totally new chapter in human history, but rather as the pinnacle of the earlier development. Although in one perspective, Torah can be seen as unique and relating only to *Keneset Yisrael*, there is another perspective in which one can view Torah as being the highest stage in human development. The Rambam elsewhere seems to speak in these terms, using a very telling phrase. When discussing the evolution of Torah, he says:

Six precepts were given to Adam ... An additional commandment was given to Noach ... So it was until the appearance of Avraham, who, in addition to the aforementioned commandments, was charged to practice circumcision. Moreover, Avraham instituted the Morning Prayer. Yitzchak tithed and instituted the Afternoon Prayer. Ya'akov added [the prohibition of eating] the sciatic nerve and he inaugurated the Evening Prayer. In Egypt, Amram (Moshe's father) was commanded additional *mitzvot*, until our master Moshe arrived and the Torah was *completed* through him. (*Hilkhot Melakhim* 9:1)

5. *Shabbat* 135a, *Bava Batra* 110b.

6. *Commentary on the Mishna, Chullin* 7:6.

The phrase, “*nishlema al yado*, it was completed through him,” suggests that there were various stages and that Moshe is the pinnacle, not that Moshe’s Torah simply disposes of everything which had preceded it.

CAN THE TORAH PERMIT WHAT UNIVERSAL LAW FORBIDS?

The major text dealing with the relationship between Jewish law and universal law is the famous *Mekhilta* at the beginning of *Mishpatim* which addresses the issue of one who kills a gentile. In *parashat Noach*, there appears a general directive to humanity: “Whoever sheds the blood of man, by man shall his blood be shed” (*Bereishit* 9:6). However, a verse in *Mishpatim* (*Shemot* 21:14) seems to indicate a Jew is put to death only if he murders a fellow Jew. How are we to understand this?

Issi ben Akiva says: Before the giving of the Torah, we were prohibited to murder. After the giving of the Torah, instead of being more stringent, are we now more lenient!? (*Mekhilta De-Rabbi Yishma’el, Parasha 4, s.v. Ve-khi Yazid*)

Issi ben Akiva finds it inconceivable that something which previously had been forbidden to general humanity would now be permitted to Jews by the Torah. The *gemara* applies this reasoning with regard to various laws, asking simply, “Is it possible that there is anything at all which is permitted to a Jew, yet nonetheless is prohibited to a non-Jew?”⁷

The principle elucidated by Issi ben Akiva does not necessarily negate the possibility that the new *berit* abolishes the old one. One may argue that indeed the new *berit* supplants the old, and the Jew can approach God only through God’s covenantal relationship with *Kenesset Yisrael*—but in terms of its content, the new *berit* must be more demanding than the old one.

Even if this is so, it does not matter much for our purposes. When trying to understand what are the normative demands made

7. See, for example, *Chullin* 33a and *Sanhedrin* 59a.

upon us, there is not a great difference between saying that the old *berit* is gone and the new one comprehends all of the contents of the old, and saying that there exists a dual level of responsibility. Practically speaking, both positions agree that whatever is demanded of a person on a universal level is *a priori* demanded of a Jew as well; Torah morality is at least as exacting as general morality. The only difference is whether we formulate the demand as emanating from a general covenant or from the specific *berit*. Thus, part of what is demanded of a *ben-Torah* is simply, on an initial level, what is demanded of every person as a human being.

DEREKH ERETZ KADMA LA-TORAH

Broadly speaking, this is what is intended by the celebrated phrase, “*Derekh eretz kadma la-Torah*” (“Civility preceded the Torah”). *Chazal* (*Vayikra Rabba* 9:3) understood this in historical terms: the Torah came twenty-six generations after the precepts of *derekh eretz* had already been in effect. But there is another meaning to this phrase, which refers to logical or axiological priority. The Maharal (*Netivot Ha-Torah, Netiv Derekh Eretz*) understands it in this sense. The *ben-Torah* in you is built on the spiritual person in you; if it is the other way around, then you are walking on your head, so to speak.

Let me emphasize that this has nothing to do with the question of what is more valuable. If we say that something is prior to something else, it does not necessarily mean that it is more important. For example, there are two ways we can understand *Chazal*’s requirement that someone who wants to be a *ben-Torah* must be “*yirato kodemet le-chokhmato*—his fear [of Heaven] must precede his wisdom” (*Avot* 3:9). It is entirely conceivable that *Chazal* intend to say that ultimately the *yira* is really more important than the *chokhma* (as important as the *chokhma* may be). However, we can also understand this as referring to logical precedence; and what serves as the basis is not necessarily the most important element. Although foundations must precede a building both temporally and logically, no one would imagine that they are more important than the building.

Chazal themselves may have been divided on this question, as would appear in the following dialogue:

והרג עליו ולא נח, הביא תינוקות של בית רבן והרג ולא נח, אמר לו זכריה טובים שבהם איבדתי האם נח לך שאאבד את כולם, כשאמר לו כך נח.

ולא זכר המלך יואש החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את בנו

הריגת זכריה היתה משהו נורא ואיום למעלה משלש מאות שנה היה דמו מבעבע. מה היא הגדרת החטא הנורא על מה היתה התביעה האיומה, הרי באותו יום הם עברו שבע עבירות חללו שבת ויום הכיפורים והרגו כהן ונביא וע"ז. והנה פלא פלאים להתבונן כיצד הנביא הגדיר את העבירה הנוראה הזו, הוא מוכיח את יהואש המלך לא על זה שעשה עצמו עבודה זרה, לא חילול שבת ויום כפורים, לא על רציחת כהן ונביא, אלא על: **וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֲסֵד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָדָע אָבִיו עִמּוֹ וַיְהַרֵּג אֶת בְּנוֹ.** אביו של זכריה יהוידע הכהן הציל את חייו כיצד אתה עושה כך לבנו, כיצד אתה כופר בטובה. כפיות הטובה הנוראית של יהואש היא זו שגרמה לכל העונשים החמורים בגין הריגת זכריה איך לא זכרת את החסד והיית כפוי טובה, מבהיל על הרעיון עד כמה קשה ורעה היא מידת הכפיות טובה.

ונהדר לדין מצות בכורים שבשבילה נברא העולם, כיון שיסוד מצוה זו היא הלימוד להכיר טובה, וכמו שראינו הכרת הטוב היא יסוד כל עבודת השם, יסוד כל התורה. לכן אמרו חכמים בראשית בשביל ביכורים שנקראו ראשית.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (בראשית א א)

תחילת התורה וסוף התורה מגלים כי בלי עם ישראל אין קיום לעולם

תורתנו הקדושה סופה נעוץ בתחילתה, זה עתה סיימנו ללמוד את התורה ומיד מתחילים ללמוד מתחילה "בראשית ברא", הפסוק האחרון אותו למדנו ביום שמחת תורה הוא (דברים לד יב) **וְלֹכֵל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלֹכֵל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָיו כָּל יִשְׂרָאֵל.**

וברש"י שם פירש "ולכל היד החזקה" - שקבל את התורה בלוחות בידי ... **"לעיני כל ישראל"** - שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר **וְאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם**, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר "אשר שברת", ישר כחך ששברת.

התורה מסיימת בשבחו של משה רבינו ששבר את הלוחות, זה הוא שבח עצום. מפני שמשה רבינו טרח ויגע יגיעות עצומות להוציא את עם ישראל

ממצרים, תכלית רבינו בעולם הו למען מטרה זו. כאשר הוא רואה עצומה, כל מה ע היה לומד ומשכ עבודתו באמונה, דבר נאה ומתקב

מלבד זאת ע הלוחות שדווקא משה רבנו הקרי אמר לו ישר כ כל ימיו עבד ה'

ואחרי כל זא עם ישראל לא ו ומה ראה משה

וביאר בזה ה הוא שבחן של י ואין קיום לכל ו זה גילה משה רו התורה נעוץ בתו ישראל שנקראו יומם ולילה חקו בתחילת התורה נברא בשביל ישו

עם ישראל הוא נ טעם הדבר ה ישראל יש נקודו בו שינוי, ממילא למען עם ישראל

נח, אמר לו זכריה
זר לו כך נח.

: את בנו

אות שנה היה דמו
ביעה האיומה, הרי
ם והרגו כהן ונביא
גבירה הנוראה הזו,
דה זרה, לא חילול
א זכר יואש המלך
זכריה יהודיע הכהן
זובה. כפיות הטובה
ו בגין הריגת זכריה
עיון עד כמה קשה

שיסוד מצוה זו היא
עבודת השם, יסוד
ראו ראשית.

ת א א

ם לעולם

ללמוד את התורה
אחרון אותו למדנו
המורא הגדול אשר

רה בלוחות בידיו ...
ם שנאמר וְאַשְׁבְּרֵם
יִישָׁר כַּחַךְ שִׁשְׁבְּרֹת.

חות, זה הוא שבח
יא את עם ישראל

ממצרים, תכלית כל יציאת מצרים היא בשביל נתינת התורה, כל ייעודו של משה
רבינו בעולם הוא להיות מקבל התורה וללמדה את ישראל, את כל חייו מסר
למען מטרה זו. והנה מגיע הרגע המיוחל, הוא כבר יורד עם הלוחות בידיו, אך
כאשר הוא רואה שעם ישראל אינם ראויים ללוחות הוא משבר אותם בגבורה
עצומה, כל מה שהשקיע לא מעניין אותו, אין לו חשבונות אישיים, ארבעים יום
היה לומד ומשכח, ארבעים יום לא אכל ולא שתה כמלאך, ומ"מ עשה את
עבודתו באמונה, כי עבד נאמן קראת לו. אך מכל מקום הדבר תמוה, אין לנו
דבר נאה ומתקבל יותר לסיים בו את התורה חוץ מחטא העגל ושבירת הלוחות?

מלבד זאת עדיין קשה להבין מה השבח הגדול במשה רבנו ששיבר את
הלוחות שדווקא את הדבר הזה אומרים בהספד על משה, אמנם כמו שדיברנו
משה רבנו הקריב נפשו על קבלת ומסירת התורה, אבל ממה שאמר לו הקב"ה
אמר לו יישר כחך ששיברת משמע שכך היה צריך לעשות, וכי משה רבנו שהיה
כל ימיו עבד ה' זהו הנסיון הכי גדול שמשה עמד בו?

ואחרי כל זאת צריך להבין למה באמת משה שובר את הלוחות, הלא אם
עם ישראל לא ראויים היה מן הדין שיחזיר לקב"ה את הלוחות כפי שקיבלם,
ומה ראה משה לשבור את הלוחות?

וביאר בזה הגרש"ז אוירבך זצ"ל שדוקא החורבן הנוראי של שבירת הלוחות
הוא שבחן של ישראל, בשבירת הלוחות נתגלה שאם אין עם ישראל אין תורה
ואין קיום לכל העולם. אם מקבלי התורה אינם ראויים לקבלה אז אין תורה,
זה גילה משה רבינו בשבירת הלוחות וכמו שנרמז בסופה של תורה. וסופה של
התורה נעוץ בתחילתה שאם אין תורה אין עולם כמאמרם ז"ל: "בראשית בשביל
ישראל שנקראו ראשית", וכמו שנאמר (ירמיהו לג כה) כה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי
יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי, שכל העולם כולו קיים בשביל התורה.
בתחילת התורה מיד מלמדים אותנו את מעלתנו וחשיבותינו-שכל העולם כולו
נברא בשביל ישראל, שאם אין כלל ישראל אין תורה, וממילא אין קיום לעולם.

עם ישראל הוא טוב ב"עצם" ולא ב"מקרה"

טעם הדבר היא סגולתו ומעלתו המיוחדת של עם ישראל מכל העמים, לעם
ישראל יש נקודה פנימית טובה שהיא טובה בעצם, סוג טוב שלעולם לא חל
בו שינוי, ממילא לא יתכן שיהיה העולם נברא בשביל אומה אחרת, אלא רק
למען עם ישראל.

Give back
the gifts -
why smash them?

תנז מעין בית השואבה

וזאת הברכה

"כחש" מחמת הכרע דעתם או מחמת פחד ולא ענין קבלת צוויי ה'.

(לג,כט) אשריך ישראל מי כמוך
עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב
גאותך ויפחשו איביך לך ואתה על
במותימו תדרך. [ויעל משה
מערכת מואב וגו'.]

הנה דברים אלו הם חתימת נביאותו של משה רבינו, ובוודאי בדיבוריו האחרונים לישראל הודיעם ענין נשגב שעל ידו יכירו וידעו בני ישראל תפקידם וחובתם בעולם, ענין שיתמצה ויכלל הבריה התיכון של כל נביאותיו, וצריך ביאור איזה ענין מיוחד יש בברכת "ואתה על במותימו תדרוך"?

ונראה שהעבודה המיוחדת לישראל מתחילה במקום שנגמרת העבודה של כל מין האנושי, וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו שאמר לו הקב"ה קודם מצות מילה (לך יז,א) "התהלך לפני והיה תמים", שאחר עבודת ה' בדין בן נח הרבה שנים, והגיע לשיא הפסגה של מדרגת "אדם" בעבודת דרך ארץ שקדמה לתורה (עיי' תנא דבי אליהו פרק א), אמר לו הקב"ה "והיה תמים" שעכשיו מתחילה עבודה שעל ידה יהיה תמים-דהיינו עבודה בתור ישראל, שבמקום כלות עבודת שאר בני אדם, שם התחלת עבודת האיש הישראלי.

ובמדרש (שוחר טוב תהלים קיד) א"ר אבא בר אחא בשם רבי חנין כאדם השומט את העובר ממעי בהמה, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים שנאמר (ואתחנן ד,לד) "או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" כענין שנאמר (ויקרא א,יג) "ויהקרב והקריעים", ע"כ. והפירוש בזה הוא שבצאת ישראל ממצרים כבר היה מצרים נחשב ל"גוי", שנתוספה להם איזה חשיבות ע"י שראו מעשי ה' ונפלאותיו אשר עשה בעבור ישראל, ואחר

בטח בדד" ענין רוממות וגדלות, ועכשיו גרם החטא ו"בדד מושבם" שנעשה ענין בזיון כדכתיב "איכה ישבה בדד".

(לג,כט) אשריך ישראל וגו' ויכחשו
איביך לך וגו'.

אולי יש לפרש ענין המעליותא בכחש האומות לבני ישראל עפ"ד הרמב"ם סוף פ"ח מהל' מלכים שרק אלו המקיימים ז' מצוות מחמת קבלת משה רבינו נחשבים לחסידי אוה"ע שיש להם חלק לעוה"ב, אבל העושים מחמת הכרע דעת עצמם אינם מחסידי אומות העולם, עיי"ש. ולכן אז יאמרו הגוים שהיו אויבינו מקדמת דנא שירצו לקיים המצוות מחמת הכרע דעתם והשגת שכלם, אבל קיום ז' מצוות זה ל"כחש" תחשב שהרי קיומם אינו מחמת צווי ה'. והיינו (תהלים פא,טז) "משנאי ה' יכחשו לו" שגם הם ישמרו ז' המצוות, "ויהי עתם לעולם" פי שבאמת שמירת הז' מצוות - באיזה אופן שהיא - מוסיפה תיקון ביישוב העולם בלי רצוח וגנוב וכיו"ב, ולפיכך גם להם מגיע שכר טוב, אלא שכיון שקיומם רק מחמת השגת שכלם ולא מחמת שצוה הקב"ה בתורה שהגוים יקיימו ז' מצוות שלהם על כן לא יתכן להם כי אם שכר טבעי "ויאכיליהו מחלב חטה", כדברי מרן רש"י הירש זצוק"ל בפירושו לספר תהלים ש"ויאכיליהו" לשון נסתר שהכוונה על העמים, שהקב"ה יאכילם "חלב חטה" פי כל טוב העולם על פי חוקי הטבע, אבל "מצור דבש" פי הנהגה למעלה מדרך הטבע - אני ה' "אשביעך" לשון נוכח דהיינו לישראל.

ואמר משה רבינו "ויכחשו אויביך לך", שמחמת תוקף ועוז של בני ישראל יצמח טובה לכללות העולם דהיינו שישמרו האומות ז' המצוות, על אף היות קיומם מכה בחינת

Our Israel
begins with
the world's
ends

מעין בית השואבה

וזאת הברכה תנה

האדם ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל, אלא שדיברה תורה בלשון בני אדם כדי לשבר את האוזן, "כי קבריה למשה במאי טביל" איך תוכלו לטהר את השכל מן ההגשמה בפסוק "ויקבר אתו בגי" שמשמעותו שכביכול הקב"ה בכבודו ובעצמו קבר את משה רבינו.

והנה ענין הסרת ההגשמה מן שכל האדם יכונה בשם טבילה במים הרומזים על מי הדעת, עיי רמב"ם סוף הלי מקואות וז"ל רמז יש בדבר כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור וכי כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות כיון שהסכים לבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, עכ"ל, וכן הוא אומר (ישעיה יא, ט) שלעתיד לבא "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". ועל הענין הזה היה אותו המין מתלוצץ: "וכי תימא במיא" ששיג דבר זה בשכלו, "והכתיב מי מדד בשעלו מים" שאין בכח השכל לסלק ענין הגשמה מזה.

א"ל רב אבהו שאף שאין להשיג ענין זה עיי בחינת "טבילה במים" של הדעת, מ"מ יש השגה הנמשלת ל"אש", שמצינו שנמשלה התורה ל"אש" כמה שנאמר (ירמיה כג, כט) "הלוא כה דברי כאש נאום ה'", והיא מוציאה את האדם מהגשמה; שהנה יש ב' סוגי השגה: השגת הדעת [בחינת "מים" כנ"ל], והיינו בהתעמק האדם להבין ולהשכיל דרכי ה', והשגת הנשמה [בחינת "אש"], והיינו דביקות הנשמה וההשתוקקות של אהבת ה', ואז מתבטלות מן הלב כל ההגשמות, ואדרבה עיקר ההשגה הוא עיי ההתלהבות של דביקות הנשמה.

(לד,ז) ומשה בן מאה ועשרים שנה

הגיעם למדרגה זו של "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם" (בא יא,ג) אז הוציא הקב"ה את בני ישראל מתחת ידם, וזהו "גוי מקרב גוי". וזהו מה דכתיב (יתרו יט,ה) "והייתם לי סגולה מכל העמים", **ובספורנו "אע"פ שכל המין האנושי יקר אצלי מכל יתר הנמצאים השפלים, כי הוא לבדו המכוון בהם מאמרם ז"ל (אבות פ"ג) חביב אדם שנברא בצלם" (עכ"ל), אבל כלל ישראל הם "סגולה מכל העמים", ופיי מרן רש"י הירש זצוק"ל "והייתם לי סגולה" יותר "מכל העמים", וכדברינו הנ"ל שעבודת ה' שעל פי התורה מתחילה במקום שנשלמה עבודת ה' של העמים.**

וזהו "ואתה" ישראל "על במותימו" פי על המקומות היותר גבוהים של האומות, "תדרוך" – שם עומדות רגלי ישראל וְשם מתחילה עבודת ה' של אדם מישראל על פי התורה.

(לד,ו) ויקבר אתו בגי בארץ מואב

וגו'.

ובסנהדרין לט. אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלקיכם כהן הוא דכתיב (תרומה כה,ב) "ויקחו לי תרומה" כי קבריה למשה במאי טביל, וכי תימא במיא והכתיב (ישעיה מ,יב) "מי מדד בשעלו מים", א"ל בנורא טביל דכתיב (שם סו,טו) "כי הנה ה' באש יבוא", ומי סלקא טבילותא בנורא, א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב (מטות לא,כג) "וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים".

להבין דברי חכמים וחידותם נראה שהמין היה מאמין בהגשמה שהקב"ה יש לו גוף ובעל תמונה, ושאל את רבי אבהו לדעתכם שאין בהקב"ה שום הגשמה ו"אלקיכם כהן הוא" כלומר שהוא מובדל ומופרש מהשגת שכל

כתבי אלמלי שמו ישראל כי שבתות כי ומתה כי שבת לנביאיו ככלה שנתכנסה לחופה ולא נעטלה ולא כי היל עסק התורה לנביאיו כחילי טעל ארומם ישראל (כדאמר החם בעמאל דשודי טוכנים העוסק בתורה כי כטעל בערה מאורסה דכתיב תורה טה לט מקה מורקה אים מורסה אלא מאורסה כי) ואם הוא שומר שבת היל כחילי זא על כלל ישראל שנתכנסה לחופה ולא נעטלה כי ועל כוונה זו אמרו בעיר פ בשלה ונתן לכס ולא לשודי טוכנים מחאן אמרו אם יטעו השודי טוכנים לעמוד שבת אן מקבלין שבר שגאמר יום ולילה לא יטעו וזהו כי וכן בני ישראל כי שבת למקד יקב ומתחזקה יקבם כעבור השודי טוכנים חייב ע"כ שבת המהרש"א ז"ל. וא"כ לפי דבריו ז"ל יל דכ"ז שלא קיבלו ישראל את השבת במ"ס ענין אן השבת כלל ישראל וגם ב"כ מורג לטעם ואלם מהא דילק בש"ס סנהדרין שם אומר שבת כי מקרא דיום ולילה לא יטעו מוכח דמאן שגאמר המקרא הוא הוזהר מלשנות וחולם לפי השלמה אכל הרי אן חייב חוקא על יום שבת ומטואר בגמ' שם אולי טעם המהרש"א הרי ש"ך רק בשבת לבד וא"כ על כרחך דעסק המהרש"א אינו לפי השלמה אלא רק לפי דברי המדרש דהיינו ששבת בין המלך והמלכות כי דזה ש"ך רק בשבת מתם וא"כ ע"כ לפי עממו של המהרש"א ז"ל קשיא מעיקרא ליתא וכלל. ויל עוד ע"כ דברי המהרש"א הג"ל בצנין שמיחה שבת דלפניה וזה דכין דהאבות שמו שבת האבות ה"י הו' כלל ישראל שה"י לא הו' לא ישראל חזן מהס וע"כ ה"י לא השבת בתי נעטלה ושב ב"כ גם כן מורג לטעם דרק כשהשבת הוא בבתי חופה לבד ולא בבתי דיוקן בגמור ש"ך שהב"י שובר כי במה ששומר גם הוא חרוק היטב ומשאר ב"כ דיוקן בגמור ע"י הקוסם א"ז לא ש"ך עבירה וד בבתיים וא"ז לב"י כי שייטה עוד וע"כ א"ז חוק כלל שבת ע"כ האבות ששמו שבת כדא"ז חז"י מלך ישראלית שלום ע"כ גם לר ב"כ שלום ה"י מורג בשבתה חרוק היטב :

ובגוף קשיא המהרש"א הג"ל מדוע חוקא שבת ותורה כי יל דשבת הוא נחלה בלי מלרים כמטואר בשבת (ר ק"ח ע"א) ותורה ג"כ הוא בלתי נעטל נטל וכמ"ס לכל תפלה רחמי קן רחבה מלוקר מאור הו"ט דלן לך קן ונטל כלל וע"כ בדברים ששם למשל מנין אבטל אן לעבודי טוכנים כס מטואר כי ענינם חומרי וענין החומר הוא אבטל כי גדר החומר הוא היותו מוגבל ולו ג' מתקיים אורך ורחב וטובה ונעדר וע"כ דבר א"כ הוא למשל מנטל הנה עניני חומרי כי החומרי הוא בלתי מוגבל וע"כ א"ז לעבודי טוכנים שעינים חומרי מטואר דבר כה ובה הבנתו נדריס (ד"ר כ"ח ע"א) טרדין להרין לתמיין ולמוכסין כי בחוסם שא"ן לו קבנה ע"כ ברין שנתקבה בהבנת ה"י דמוכס שא"ן לו קבנה ולהל"ל רחא דנה דניקן להם כח ומתשלה ע"כ הוא רק בנטל משאר מוכס שא"ן לו קבנה וזלא מן אבטל ע"כ דבר כה לא ש"ך לעבודי טוכנים חרוק היטב. והבנתו עוד כה נה"ר (ר"ג ע"ב) דאמר אלא דהקטוב מזה לפרש פ"ס כלש"אל ופ"ס כלע"ס ואמר כאן קודם שהחמין כאן לאמר שהחמין כי מנגל דחמין מהבא עד כסף ככרין מאה (אמר ליתן לטוב הבית) ועד חמין כורין מאה וע"י מעיקרא כלל קיטוא (מח"י.) נתן בלי מדה ונטל) והשאר בקיטוא (וע"כ מחאן רח"י דחמין וע"כ מט ל מוז שהחמין כמו לע"ס) שכל הגמ' ולפי הג"ל הנה הדברים מוכנים ביותר קודם שהחמין ה"י עניני ענין ישראל וי"כ נתן כלל קיטוא ונטל כי דבר כה ש"ך רק לישראל וי"כ מט ל מוז לישראל ומשאר אחר שהחמין לתם רק בקיטוא הנה התבוננ מזה כי שכל היותו ענין שובדי טוכנים וע"כ לא ה"י יסל לתם בלי קיטוא כי נתינה בלי קיטוא ונטל הנה הוא דבר בלתי ש"ך לעבודי טוכנים ונ"ל וע"כ שפיר דנה מזה למתן לו מנין לא שובדי טוכנים חרוק היטב כי הדברים נטיים מאור בס"ד :

ע"כ ביישוב קשיא המהרש"א הג"ל דמורה ושבת י"ס להס ייחוס אחד אשר אינו בכל התלוות והוא במה שניטע נתינה ובתש"י ע"י בילה (דף ק"ו ע"א) כל מלומ שנתן להס קב"ס

כ"ט א) אבות. אדבר בעוה"י בענין אם האבות ילאו מכלל ב"כ וק"ס תורה שקיימו האבות על שאל נתינה :

א) הנה נא בענין אם האבות ילאו מכלל ב"כ כבר האירט ט הרשונים ז"ל וע"כ ע"ס ב"כ (דף ק"ו ע"ב) דמיימי ברייתא דס"ל לכהה גמ' דלויב ה"י אחרי מ"ה וי"א כימי ישקב ה"י ודינה כה ישקב נשא כתיב הוא דבר אחת הנבלת מדברי וכתיב החם כי נבלה עשה בישראל וקאמר בגמ' פלה וכלהו (דאמרי דה"ה אחר מ"ה) ס"ל דלויב מישראל ה"י לבד מ"ה (דאמרי דכתיב ישקב ה"י) ובח"א למהרש"א שם כתב אלא דאמר לבד מ"ה ח"ל הגם דלויב למימר דמבני בניו של ישקב ה"י נשא דינה כה ישקב מ"ה קודם מ"ה לאו ישראל מיקרי אלא ב"כ מעט"ס הוא. וע"ל דלן סברא דאמר מיומלי חליו דישקב יקא בכו וק"ל ע"כ. הנה דלתי ה"י של המהרש"א ז"ל לא ילאו מכלל ב"כ להקרא ישראל רק אחרי מ"ה ולתי ה"י יתקן למור שפיר דכבר גם האבות ילאו להקרא ישראל [וע"כ דריס (דף ל"ב ע"א) וי"א א"ז חופה החולת אחר לפניו רב"ש נהחלתי במול שלי כי אמר לו לא מאלעגניטט שלך אן מול לישראל ומוכה ק"ס משמחיות הלשון דכבר גם האבות ה"י קדין ישראל] וע"כ בח"א למהרש"א סנהדרין (דף י"ט ע"ב) ד"ה מלטה מש"ס ביישוב הקשיא א"ז נשא ישקב ב' אחיות והבאחי דבריו בלוקט טוב כלל י"ג א"ז ו' ע"ה דלפי דבריו מוכרחין למור דלא ילאו האבות מכלל ב"כ להק"ל ואלם מדבריו בחדא בסנהדרין (ד"ר כ"ז ע"ב) אלא דב"כ נהרג על השוברין. מוכח דלאו ישראל מכלל ב"כ שוד מקודם מ"ה גם להק"ל ע"ה וע"כ סנהדרין (דף ט"ב ע"א) ר"י ד"ה כה יתרו מי התירה לך ח"ל מקה קודם מתן תורה נשא ובשניחנה התורה טול ב"כ ה"י ונכנסו לכלל מלטה וה"ה עמדה וגריס דריס של ע"כ רב ע"כ מוכח מלשון ז"ל דלא ילאו מכלל ב"כ קודם מ"ה :

עוד מלמתי בפי האב"ד על הסיפרא תריע פ ע"ה דאמר שם בספרא בהר"ה ש"ז בהס מלכות ע"ה ש"ז שובד טוכנים ונתיירי בקסן וטולר כי סהר"ס כי ז"ל ח"ל וקשיא לי דמ"ס לא תשיבנע שטלר כי קודם הדיבור ועמד כי לאמר הדיבור דהוא טהור ג"כ כדאיתא בסמוך (בספרא ס"ס) ויחיל למימר דה"י ככלל שובד טוכנים עד שלא נתיירי ויח"כ נתיירי שה"י ישראל קודם מ"ה ב"כ ה"י ובשעת מ"ה נתיירי ונכנסו תחת כנפי הכהונה כשכילה ובה"ה ס"י ע"כ ז"ל. הנה לפי תירוצו ז"ל מוכח להדיא דלא ילאו מכלל ב"כ קודם מ"ה ואלם בע"ה ס"י מ"ה תשיב בלמח לתרוייהו בהר"ה ש"ז כי קודם מ"ה ועמד כי לאמר מ"ה תשיב כי ביותו שובד טוכנים וא"כ נתיירי ע"ה וא"כ לפי דרכו של האב"ד ז"ל ע"כ דהשקפה שוכרת להישך דעוד מקודם מ"ה ילאו מכלל ב"כ דל"כ ל"ל למימר תרתי ה"י כי דקודם מ"ה משובד טוכנים ונתיירי נשיק וכדברי האב"ד ולפי"ז לפי מ"ה דאמריס בסנהדרין (דף ס"ז ע"א) דחסם מחמי ר"ח וחסם סיפרא ר' יהודה א"כ ד"ז פלוגתא דר"ח ור' יהודה אם ילאו מכלל ב"כ עוד קודם מ"ה דלתי"מ ילאו ולרי לא ילאו ואלם לפי דברי הר"ש בענינים שם פ"י להשוות המשנה עם הסיפרא ע"ה ובחתי רק להפיר :

ודנה בענין הקשיא העתיקה ד"י נומא דהאבות לא ילאו מכלל ב"כ א"כ מה עשו בשבת דל"ל דעשו מלאכה דה"ה קיימו ה"ה עד שלא נתינה מחדת חסידות מיה"ה וכמטואר ביומא וז"ל גם כן דלא עשו מלאכה דה"ה מדינה ה"ה להס ד"ו ב"כ דהשניחה אשורה לו י"ל בפשיטות ע"י דברי המהרש"א בח"א סנהדרין (דף ר"ח ע"ב) דכ"י אלא דאמרי" שם שובד טוכנים ששבת חייב מיה"ה כי שובד טוכנים העוסק בתורה חייב מיה"ה כי ח"ל י"ס לעיין בזה מה טעם ענין זה דוקא באלו ה"י מלטה כי ונראה שהתורה נקראת ארוכה לפי שרוב ההמון א"ן עוסקין בה וה"י התורה לגביה כאלה"ה בבית א"ביה שהניחה להיות תורה ה' אכל העוסק בה חז"י דל"ל שאלה ונקראת תורה כמטואר פ"ק דע"ז והוא שאלמרו בפסחים דכל האומר תורה בפני ע"ה כחילו בטעל ארומתו בפניו כי וכן מלטה שבת נקראת בהרבה מקומות כלה כמ"ס בואי כלה בואי כלה דכאחוסה חז"י דלא ה"י דכל ישראל קיבלו עליהם שמירת שבת וכשאלה נמי לא ה"י לפי שא"ן שומרים אותה כדא"ז ב"כ

לראות אות הארץ מבית לו אובתה זכתי תודה במו ז"י יעורני בקרוב להשלים זע לעם מחכה לו. יראה עירו ושכרול היכרו. בו

יוסף ענגיל

א"ס כספריס וכן כספרי השם הנכנר ל' ידשו בר פליהס ש"ס נג"ל :

קרי^{כד}, "הימה לראש" פי' איך יכול להחזיר לתקן את עצמו "לראש" להיות כנראשונה קודם הפגם^{כה}, "פנה" על ידי שמקיים מצות לדקה כתיקונו, וזהו "פנה" שהוא ר"ת פ'תח תפחה (דברים טו, יא), נ'תן תתן (שם י), ה'ענק תעניק (שם טז), צוה יכול לתקן את הפגם^{כו}.

ואח"כ אמר: א יוד דארף רחמנות האצין אויף יעדען יודען, אין דארף ליעב האצין יעדען יודען. [=יהודי צריך לרחם על כל יהודי, וצריך לאהוב כל יהודי]. הקב"ה אמר למשה רבינו ע"ה (שמות יג, ג) "קדש לי" - פירוש כשתרצה לקדש את עצמך, "כל צכור" - פירוש מדע שכל איש צכור ממך, היינו שחחוק את עצמך שפל מכל, "פטור כל" - היינו ראשית כל, "רחם צבני ישראל" - לשון רחמנות היינו אהבת ישראל, "צאדם וצנהמה" - פירוש כשתרצה לחלק ולומר זה אדם וזה צנהמה, שעל זה צריך לרחם ועל זה לא, דבר זה אסור לך, כי "לי הוא" - הלא זה גלוי רק לפני ולא לך. - וסיים הוא

זלה"ה: דאס קער זיך נישט מיט דיר אהן [= אין לך שייכות צוה], אהה צריך לרחם על כל איש מישראל.

כת"י; כנסת ישראל (יב); מרגינתא דבי רבנן (סע.).

ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה (יג, ה). איתא בצפה"ק דכל מה דאפשר להשיג צימים הנוראים על ידי מעשי התשובה תפלה ולדקה, אפשר צחודש ניסן לפעול על ידי קיום ושמירת הפסח.

וזהו "ועבדת את העבדה הזאת" - זאת היינו יום הכיפורים, כדכתיב (ויקרא טו, ג) צזאת יבא אהרן אל הקודש. "צחדש הזה", היינו חודש ניסן, כדכתיב (שמות יג, ג) החדש הזה לכם ראש חדשים, היינו שבח' חודש ניסן הוא כבח' ימים הנוראים.

כתבי חסידים^{כז}.

ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך (יג, ו). הרה"ק רבי

כד בס' מרגינתא דבי רבנן (עמ' סט) הובא בשינויים: "מאסו" שמאסו אותו היינו שטמאו אותו ח"ו בטומאת קרי, "הבוניס" רצ"ל תלמידי חכמים כמאמר חז"ל (ברכות סד.) אל תקרי בניך אלא בוניך, שהם בונים העולם בתורה ותפלה.

כה בס' מרגינתא דבי רבנן איתא הפירוש במלת "לראש", דרצ"ל לראשי תיבות של אותיות פנ"ה וכו', וכן הוא במשמיע שלום.

כו ובס' משמיע שלום בשם ס' ומצא חן (עמ' ד) הובא הפירוש עה"פ אבן מאסו בשם אחיו הרה"ק רבי אברהם מפראהבישט זיע"א.

כז ומובא שם דמאמר זה אמר כאשר הגיע פעם יהודי פשוט לבית מדרשו לחג הפסח, ונרדם על אחד מספסלי ביהמ"ד, ובהגיע מרן הס"ק לבדוק את החמץ בבית מדרשו, התעורר היהודי בבהלה וכששמע את מרן הס"ק אומר "כל חמירא", צעק הרי כבר אומרים "כל נרדי" ועדיין לא אכלתי את סעודת המפסקת. וכל הנוכחים שם החלו לצחוק מהיהודי, ומרן הס"ק הפסיקם ואמר להם שהיהודי אומר דברי אמת, ועל זה אמר מאמר זה.

ישראל מרוזין אמר, תורתו צוה, שלא מספיק שאתה צעלן הוא היצר הרע, אלא שעליך

ופרעה הקריב וישאו בו עיניהם וגו' (יג, י)

מא, ה) הקריב את לבס לצביה כשראו ישראל שיסורין באי תשובה, והדרך האמיתית ל לשון תשובה לפני שבאים ה צבחי' "וישאו בני ישראל את עיניו כשהוא צמדרגה גדול (וה"ק ח"ב ר"י) ועצוד לה' צחו ידמה צנפשו שהוא אדם ה' "והנה מצרים נוסע אחריהו מלא פניות ומחשבות זרות, ו ישראל אל ה'", שתיכף מנ צחשונה, ואז התשובה מתקן אס אינו עושה כן ומתרגל צ עד שבאו יסורין עליו, תשובתו כ"כ צמהרה, יען שהיא צו היסורין, וד"ל.

אור פני נדיקים

כח ובס' אמת ליעקב (עמ' כט ועיין ברמב"ן כאן.
כט ובשמו"ר (כא, ח): כך אמר בו הביא כל המכות, כיון ע השלך את מטך, שלא יאמ